

Adoptio lastensuojelussa – lukumääristä ja ominaispiirteistä

SANNA LAINE & TARJA PÖSÖ & TATU UJULA

Johdanto

Suomessa ja useissa muissakin maissa on käytössä niin kutsuttu palveluorientoitunut lastensuojelujärjestelmä, ja adoptiota on käytetty harvoin tilanteissa, joissa lapsen ottaminen huostaan olisi taroituksenmukaista lapsen edun kannalta. Sen sijaan niin kutsutuissa suojelupainotteisissa järjestelmissä adoptio on käytetty vaihtoehto silloin, kun lapsen tarve kodin ulkopuoliseen sijoitukseen arvioidaan pitkäaikaiseksi.

Adoptioon ryhdytään esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Englannissa vastoin vanhempien tahtoakin, koska adoptio luo edellytykset lapsen kehitykselle tärkeiksi nähdylle pysyville perhesuhteille ja koska se siirtää lapsen huolenpidon julkiselta alueelta adoptioperheen vastuulle. Keskustelu lasten tarpeesta pysyvyyteen on osaltaan nostanut adoption lastensuojelupolitiikkaan myös palveluorientoituneissa lastensuojelujärjestelmissä: olisiko adoptio sijoitusvaihtoehtona sellainen, joka tarjoaa lapselle vakaat kasvun ja kehityksen edellytykset (Vinnerljung & Hjern 2011; Skivenes & Thoburn 2016)? Adoptio on Suomessakin otettu esiin lastensuojelulain mukaisten sijoitusten rinnalle Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämässä *Lastensuojelun käsikirjassa*, jossa käsitellään avointa adoptiota perhesijoituksen vaihtoehtona (Tervonen-Arnkil 2017). Toisaalta suomalaisen lastensuojelun tilaa käsitellyt työryhmä esitti vuonna 2013, että lastensuojelulakia tulisi muuttaa niin, että huostaanotto voitaisiin joissakin tilanteissa määritellä pysyväksi, mutta se ei ehdottanut adoptiota (Toimiva lastensuojelu 2013, 70).

Adoptio on tunne- ja moraalilatautunut teema, ja se herättää helposti puolesta ja vastaan -kannanottoja (Howe 2009). Tietopohjaista tarkastelua tukisi, jos tiedettäisiin esimerkiksi se, kuinka paljon lastensuojelun tarpeessa olleita lapsia on nykyisen adoptiolainsäädännön pohjalta adoptoitu. Tällä hetkellä määrästä ei ole tietoa; suomalainen adoptioita käsittelevä tutkimus (mm. Högbäck 2017; Eriksson 2016) ei anna välineitä adoptioiden määrän arvioimiseen.

Tämä artikkeli osallistuu adoptiosta lastensuojelussa käytävään keskusteluun valottamalla nykytilannetta. Selvitämme sitä, kuinka paljon, millaisissa tilanteissa ja millaisin perustein adoptioratkaisuja tehdään silloin, kun lastensuojelulain mukainen huostaanotto ja sijaishuolto olisivat todennäköisiä vaihtoehtoja adoptiolle. Käytämme käsitettä lastensuojelullinen adoptio viittaamaan edellisenkaltaisiin adoptioratkaisuihin ja määrittelemme sitä vielä tarkemmin artikkelin kuluessa. Rajaamme kansainväliset adoptiot tarkastelun ulkopuolelle, vaikka ne ovat monella tavalla lastensuojelullisesti merkittäviä. Artikkelin pohjautuu käräjäoikeuksien kotimaisia adoptioita koskevien päätösten analyysiin vuosilta 2015 ja 2016 sekä adoptioneuvontaa antavien sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluihin. Ennen empiiristä tarkastelua paikannamme lyhyesti adoption ja lastensuojelun rajapintoja lainsäädännön ja tutkimuskirjallisuuden pohjalta.

Adoptio ja huostaanotto lainsäädännössä

Adoption tarkoituksena on adoptiolain (22/2012) mukaan edistää lapsen parasta vahvistamalla lapsen ja vanhemman suhde adoptoitavan ja adoptionhakijan välille. Adoption vahvistamisen myötä lapsen syntymävanhemmat menettävät oikeutensa ja velvollisuutensa suhteessa lapseen. Päätös adoptiosta tehdään Suomessa käräjäoikeudessa. Päätöksentekoa edeltää adoptioneuvonta niin syntymävanhemmille kuin adoptiovanhemmiksi ryhtyville. Adoptioneuvontaa kuvataan vaativana sosiaalityönä (Adoptioneuvonta 2013, 29). Lapsen edun periaate ohjaa alaikäisten lasten adoptiopäätöksiä, ja sitä arvioidaan adoptioneuvonnan ja tuomioistuinkäsittelyn aikana. Lapsen etua arvioidessa selvitetään, miten lapselle voidaan turvata parhaalla mahdollisella tavalla pysyvä perhe sekä tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi (Adoptiolaki 22/2012, 2 §).

Adoptio perustuu huoltajien suostumukseen. Lapsen toivomukset ja mielipide tulee ottaa huomioon asian ratkaisussa lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla, mutta yli 12-vuotiaiden suostumus edellytetään, jotta adoptio voidaan vahvistaa. Suostumukset annetaan adoptioneuvontaa antavalle taholle. Adoption voidaan kuitenkin ryhtyä ilman vanhempien tai lapsen suostumusta, jos se on vahvasti lapsen edun mukaista. Tämä vastaa yleistä eurooppalaista käytäntöä: niissäkin maissa, joissa pääsääntöisesti edellytetään asianosaisten suostumusta adoption ehtona, tahdonvastainen adoptio on mahdollista joillakin ehdoilla (Fenton-Glynn 2015).

Lastensuojelu- ja adoptiolait ovat selkeästi erillisiä: adoptioilaisissa ei käsitellä lastensuojelulain mukaisia sijoituksia vaihtoehtoina, eikä lastensuojelulaki esitä adoptiota vaihtoehtona tilanteissa, jossa lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on tarpeellista. Huostaanoton edellytykset määrittää lastensuojelulaisissa (Lastensuojelulaki 417/2007). Niiden arvioinnissa keskeistä on lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin vaarantuminen, terveyttä ja hyvinvointia turvaavien avohuollon palveluiden vaikutusten riittävyys ja lapsen etu huostaanottopäätöstä seuraavassa sijaishuollossa. Huostaanoton oikeudelliset vaikutukset vanhempien ja lasten suhteisiin ovat selvästi vähäisemmät kuin adoption. Adoptiopäätöksen myötä adoptiovanhemmista tulee lapsen huoltajia ja lapsen huolto toteutuu perheen yksityisellä alueella. Huostaanottopäätök-

sen myötä lapsi taas siirtyy sijaishuollon julkiseen huoltoon, kuitenkin niin, että lapsen huoltajuus säilyy vanhemmilla. Huostaanotto on tarkoitettu vain väliaikaiseksi, ja sen tavoitteena on lapsen palaaminen vanhempiensa kasvatukseen. Siksi periaatteellisella tasolla perhe- tai laitoshoido ei voi olla lapselle pysyvä. Pitkäkestoiset sijoitukset ovat kuitenkin lastensuojelun arkipäivää: pitkäkestoisuus voi syntyä joko yhdestä tai kahdesta monivuotisesta sijoituksesta tai useista kasaantuvista sijoituksista (Enroos & al. 2017).

Adoptio- ja lastensuojelulain selkeästä erillisyydestä huolimatta adoption ja huostaanoton välistä suhdetta on käsitelty adoptiolakien valmisteluissa jo ensimmäisestä adoptioilasta alkaen. Tuoreinta, vuonna 2012 voimaan tullutta adoptiolakia uudistettiin tavalla, jonka kannanotto adoptoidun lapsen ja hänen syntymävanhempiensa välisen yhteydenpidon mahdollisuudesta (ns. avoin adoptio) on merkittävä adoption ja perhesijoituksen välisen eron kannalta. Hallituksen esityksessä (HE 47/2011, 26, 34) ennakoitiin, että avoin adoptio edistää sijaisperheiden mahdollisuuksia adoptoida sijaislapsia, kun syntymävanhemmille suotiin mahdollisuus pitää yhteyttä lapseen adoptionta huolimatta. Samoin todettiin, että julkiset menot vähenevät, kun sijaishuolto päättyy ja lapsi siirtyy julkisesta huollosta yksityiseen huoltoon.

Lastensuojelulainsäädännön valmistelussa adoptiota on kuitenkin käsitelty vain niukasti. Viimeisimmän lastensuojelulain valmistelussa hallituksen esityksessä asia muotoillaan näin:

Joissakin lastensuojelutilanteissa lapsen etu voisi edellyttää adoptiota myös vanhempien vastustuksesta huolimatta. Lastensuojelulakiin ei kuitenkaan ehdoteta erityisiä adoptioita koskevia säännöksiä, vaan siltä osin sovellettaisiin lapseksiottamisesta annettua lakia. (HE 252/2006vp, 91)

Adoptio ja lastensuojelun välinen yhteinen alue selvästikin tunnustetaan, mutta samalla raja adoption ja lastensuojelulain määrittämien sijoitusten välillä pyritään pitämään selkeänä. Yksittäisiä keskustelu- ja kehittämishankkeita rajan ylittämiseksi on 2010-luvulla ollut (ks. Timonen 2013; Partanen & al. 2013; Sinkkonen & Teronen-Arnkil 2015). Adoptio onkin teema, jonka lastensuojelupoliittiseen ajankohtaistumiseen vaikuttavat monet sosio-historialliset ja poliittis-kulttuuriset tekijät lapsen edun ja oikeuden periaatteiden tulkinnan rinnalla (Garrett & Sinkkonen 2003; Wastell & White 2012; McCaughren & McGregor 2017).

Adoption ja huostaanoton rajapinnat aiemmassa tutkimuksessa

Kun puhutaan adoption ja huostaanoton – erityisesti perhehoidon – välisestä rajapinnasta, löytyy tutkimuskirjallisuudessa kaksi teemakasaumaa (Palacios & Brodzinsky 2010). Ensimmäisessä teemakasauksessa ovat adoption vaikutukset lapsiin. Toisessa teemakasauksessa adoptiota on tutkittu käytäntöjen kannalta: miten ja milloin adoptiota tulisi tehdä sekä miten lapsia ja perheitä parhaiten tuettaisiin adoptiossa tai sen vaihtoehtoissa.

Ensimmäisessä adoption vaikutuksia tarkastelevassa tutkimuskasauksessa asetelma on päämuodossaan perustunut adoptoitujen lasten vertailemiseen perhehoitoon sijoitettuihin lapsiin. Molemmilla lapsiryhmillä on todettu olevan merkittäviä tuen tarpeita aiemman laiminlyönnin, heitteillejätön ja väkivallan seurauksena (mm. DeJong & Hodges & Malik 2016; Schwartz 2008; Fisher 2015). Bo Vinnerljungin ja Anders Hjernin (2011) ruotsalaisessa kohorttitutkimuksessa on selvitetty erilaisten kansallisten rekisterien pohjalta sijais- ja adoptioperheissä kasvaneiden lasten koulumenestystä, kognitiivista kehitystä ja julkisten hyvinvointipalvelujen käyttöä ennen 25 vuoden ikää. Kaikilla tutkituilla osa-alueilla adoptoidut lapset pärjäsivät paremmin kuin perhehoidossa varttuneet lapset, vaikka tulosten tulkinnassa huomioitiin syntymäperheeseen liittyneet riskitekijät sekä lapsen ikä sijoituksen alkaessa. Tutkimuksen mukaan adoptiolla on selkeitä vahvuuksia suhteutettuna perhehoitoon (Vinnerljung & Hjern 2011).

Tutkimuskiinnostus on toisessa teemakasauksessa kohdistunut järjestelmätasoihin tekijöihin ja siihen, miten adoptiota toteutetaan ja tuetaan. Perhehoitoon sijoitettujen heikompaan koulutukselliseen menestykseen voi vaikuttaa se, että perhehoidon saama tuki katkeaa lapsen saavuttaessa tietyn iän (Selwyn & Quinton 2004). Myös tärkeänä pidettyä pysyvyyden kokemusta on tarkasteltu järjestelmätasoisien tekijöiden suunnasta: perhehoitokin voi mahdollistaa pysyvyyden, mikäli perhehoito suunnitellaan, tuetaan ja toteutetaan sitä painottaen. Vastaavasti heikosti suunniteltu ja tuettu sekä hätiköidysti toteutettu adoptio voi johtaa tarpeeseen purkaa adoptio, ja sitä kautta lapsen kokemukset pysyvyydestä ja jatkuvuudesta voivat vaarantua. Adoptioiden suunnittelu ja tukeminen ovatkin yksi vahva tutkimuskeskustelun teema (esim. Sagar & Hitchings 2007; Sloan 2015; McCaughen & Lovett 2014; Coakley

& Berrick 2008; Doughty 2015). Lisäksi adoption käyttö laajamittaisena ja pakotettuna (*forced adoption*) ratkaisuna tilanteissa, joissa lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on perusteltua, on varauksellisten tutkimuspuheenpuorojen aiheena (Sagar & Hitchings 2005; Wastell & White 2012; Broadhurst & Mason 2013).

Adoptiovaihtoehtoa korostettiin perhehoitoa parempana vaihtoehtona satunnaisotoksella tehdyssä laajassa, Norjassa, Englannissa, Kaliforniassa ja Suomessa toteutetussa kyselyssä. Tämä kertonee lapsen oikeuksien ja lapsen yksilöllisten tarpeiden tärkeyden korostamisesta ohi vanhempien oikeuksien osana yleistä mielipidettä. (Skivenes & Thoburn 2017.) Adoptiomyönteisyyttä havaittiin myös suomalaisille lapsi- ja perheammattilaisille syksyllä 2017 suunnatussa kyselyssä (N = 771), jossa vastaajia pyydettiin esittämään näkemyksiään, kokemuksiaan ja asenteitaan adoption ja huostaanoton välisistä suhteista (Heinonen 2018). Vastaajat esittivät adoptiota perhehoitoa paremmaksi ratkaisuksi useissa kyselyn osissa. Perustelut liitettiin vahvasti lapsen etuun, jota adoption pysyvyyden nähtiin tukevan enemmän kuin väliaikaiseksi tarkoitettua perhehoidon. Ristiriidattomana tai jännitteettömänä adoptiota ei kuitenkaan nähty.

Yhteistä adoption ja huostaanoton rajapintoja käsitteleville tutkimuksille on näkemys siitä, että adoptoidut ja sijoitetut lapset ovat kokeneet monia kehitystään ja hyvinvointiaan kuormittavia asioita ja heidän tarpeisiinsa ja oikeuksiinsa vastaaminen on vaativaa (Palacios & Brodzinsky 2010). Tutkimukset antavat pistemäistä ja vain niukasti kansallisia ja järjestelmäkohtaisia rajoja ylittävää tietoa adoption ja huostaanoton eduista. Molempiin liittyy useita kansalliseen lainsäädäntöön ja yhteiskunnalliseen ilmapiiriin kuuluvia tekijöitä.

Empiirinen aineisto ja sen analyysi

Tutkimuksen tavoitteena on kuvata lastensuojelullisten adoptioiden määrää ja tyyppejä ja eritellä lastensuojelullisten adoptioiden rajapintaa suhteessa lastensuojelulain mukaisiin sijoituksiin. Ensimmäisessä osassa aineistona on käräjäoikeuksien vuosina 2015 ja 2016 tekemät, kotimaisia adoptioita koskevat ratkaisut. Kaikista Suomen käräjäoikeuksista tilattiin oikeusrekisterikeskukselta saadun diaarinumeroluettelon pohjalta vuosien 2015 ja 2016 aikana tehdyt kotimaista adoptiota koske-

vat asiakirjat. Ratkaisuja oli tehty kaikkiaan 623, joista viisi jäi tulematta. Tulleista 618 ratkaisusta karsittiin pois perheen sisäiset adoptiot sekä täysi-ikäisten adoptiot, mutta kuitenkin niin, että täysi-ikäisten sijaisperheadoptioiden osalta arvioitiin lukumäärää. Aineistosta jätettiin ulkopuolelle myös muut kotimaiset adoptiot, joissa adoption vaihtoehtona ei asiakirjojen pohjalta olisi ollut huostaanotto, sekä ratkaisu, josta ei liitetiedostoineenkaan selvinnyt adoptioon johtanut tilanne. Käräjäoikeuksista haettiin tutkimusluvut aineistoon kuuluvien sekä epäselväksi jääneiden ratkaisujen liitetiedostojen saamiseksi, ja näiden avulla epäselvät ratkaisut luokiteltiin aineistoon tai sen ulkopuolelle. Asiakirjojen liitetiedostoista pyrittiin saamaan lausunto lapsen olosuhteista, todistus luovuttavalle vanhemmalle annetusta adoptioneuvonnasta sekä mahdolliset lausunnot isyyden selvittämisestä. Kaikkia näitä ei saatu eri syistä johtuen. Ratkaisujen ja liitetiedostojen sisällöt vaihtelivat suuresti ja tulkinta ei ollut aina yksiselitteistä. Koska luokitteluun on osallistunut kaksi tutkijaa ja epäselvien tapausten tulkintaan kolme, antaa saatu lukumäärä joka tapauksessa suuntaa lastensuojellisten adoptioiden yleisyydestä tarkastelujaksolla. Aineistoon jäi 63 sellaista alaikäisen lapsen kotimaista adoptiota, joiden kohdalla lapsen huostaanotto tai jo sijoitettujen lasten huostassa olon ja sijoituksen jatkuminen olisi ollut todennäköistä, mikäli ei olisi ryhdytty adoptioon.

Asiakirjoista on koottu tietoja adoptioilanteesta, lapsesta ja syntymävanhemmista, lastensuojelupalveluista, yhteydenpidosta sekä adoption perusteluista. Näiden tietojen pohjalta on muokattu kaksi lastensuojellisten adoptioiden päätyyppiä: vauva-adoptiot ja lastensuojelun sijoituksesta tehdyt adoptiot. Näitä tyyppiä esitellään tarkemmin ensimmäisessä empirialuvussa.

Tutkimuksen toisessa osassa syksyllä 2017 tehtiin viisi adoptioneuvontaa antavien, kokeneiden sosiaalityöntekijöiden (N = 15) ryhmähaastattelua. Haastattelut toteutettiin ryhmähaastatteluna, jotta saatiin näkyviin ammattilaisten jaettua asiantuntijatietoa ja -kokemusta niistä tilanteista, joissa vanhempi tai vanhemmat miettivät oman lapsen luovuttamista adoptioon (vrt. Ruusuvuori & al. 2010). Kahden haastattelijan toteuttamissa haastatteluisa testattiin käräjäoikeuden asiakirjojen pohjalta tehtyä tyyppittelyä lastensuojellisisista adoptioista ja kysyttiin näkemyksiä ja kokemuksia adoption ja lastensuojelun huostaanoton välisistä suhteista. Ryhmähaastatteluja varten haettiin

tutkimuslupa, ja haastatteluista toteutettiin viidellä paikkakunnalla. Kaikki haastateltavat työskentelivät organisaatiossa, joka antaa 70 prosenttia adoptioneuvonnasta Suomessa. Tutkimuksen aikataulun ja resurssien vuoksi haastatteluiden ulkopuolelle jäi muu adoptioneuvonta. Litteroitu haastateluaineisto on analysoitu tätä artikkelia varten teemaattisen analyysin keinoin sen kysymyksen ohjaamana, miten ns. lastensuojellisen adoption ja huostaanoton rajapinta näkyy adoptioneuvonnassa. Näkemykset on luokiteltu kolmeen pääteemaan, jotka esitellään toisessa empirialuvussa.

Lastensuojelliset adoptiot käräjäoikeuksien päätöksissä

Aineistosta oli tunnistettavissa kaksi lastensuojellisen adoption profiilia: vauva-adoptiot (50) sekä sijoituksesta adoptoidut lapset (13). Vauva-adoptiopäätöksiä oli 20 vuonna 2015 ja 30 vuonna 2016. Sijoituksesta adoptoitujen lasten vastaavat luvut olivat 10 ja 3. Vauva-adoptiossa vanhemmat olivat päättäneet luopua lapsesta jo raskauden aikana tai välittömästi syntymän yhteydessä ja vauva sijoitettiin pääsääntöisesti suoraan laitokselta avohuollon sijoituksena vähintään adoptiolain vaatiman kahden kuukauden mittaisen harkintajan ajaksi lyhytaikaiseen sijaisperheeseen, josta tämä siirtyi tulevaan adoptioperheeseen.

Sijoituksesta adoptoitujen lasten (13) tilanteet olivat edellisiä moninaisempia. Lapset olivat pääsääntöisesti kotiutuneet sairaalasta, mutta tämän jälkeen perhe oli tullut lastensuojelupalveluiden piiriin, lapsi oli ollut sijoitettuna ja lopulta lapsi oli adoptoitu. Kahdessa tapauksessa lapsi oli sijoitettu suoraan sairaalasta synnytyksen jälkeen perhehoitoon. Kymmenen lapsen asiakirjoissa mainittiin, että lapsi oli otettu huostaan. Lapset olivat olleet ensimmäisen sijoituksen alkaessa korkeintaan neljävuotiaita ja valtaosa näistä lapsista oli ollut sijoitettuna 1–3 sijaisperheessä tai laitoksessa ennen adoptoivaan perheeseen sijoittamista. Kaikissa profiiliin kuuluvissa tapauksissa lapsi adoptoitiin sijaisperheeseen, jossa lapsi oli asunut adoptioratkaisun aikaan 0,5–13,5 vuotta.¹

Adoptioprofiilien tarkempia tietoja on koottu taulukkoon 1.

¹ Perhehoitoon sijoitettuja lapsia adoptoitiin tarkastelujaksolla myös silloin, kun lapset olivat jo täysi-ikäisiä (30–44 päätöstä).

Taulukko 1. Vuosina 2015 ja 2016 tehdyt ns. lastensuojelulliset adoptiot: päätyypit ja niiden ominaispiirteet

	Vauva-adoptiot	Sijoituksesta adoptoidut
Lukumäärä	50	13
Lapsen ikä lastensuojelun/adoption tarpeen ilmetessä	syntymä tai välittömästi sen jälkeen	0–4 vuotta
Lapsi otettu huostaan ennen adoptiota	0	10
Adoptioaloitteen tekijä	Syntymä-äiti tai syntymävanhemmat yhdessä	Syntymä-äiti tai -isä tai syntymävanhemmat yhdessä 1 lapsi 1 sijaisperhe
Aika, jonka lapsi on asunut adoptio-perheessä adoption ratkaisuhetkellä	2,2 kk (1–6 kk)	0,5–13,5 vuotta
Lasten ikä adoption ratkaisuhetkellä: keskiarvo ja vaihteluväli	4,5 kk (2–9 kk)	7,6 vuotta (2,5–14 v)
Adoptoiva perhe	vieras adoptio-perhe	sijaisperhe
Suullisesti tai kirjallisesti sovittu yhteydenpidosta lapsen ja syntymäperheen tai -suvun kanssa, % kaikista profiiliin kuuluvista	11 (22 %)	8 (62 %)
Asianosaisten suostumus	Kaikki	Kaikki
Lapsen isyys vahvistettu, % kaikista profiiliin kuuluvista (sis. avioliitossa syntyneet)	30 %	77 %
Käräjäoikeus vahvistanut hakemuksen	Kaikki	Kaikki

Adoptiopäätöksen perusteita kuvattiin ratkaisussa lapsen edun pohjalta. Muita perusteita adoptiolle ei systemaattisesti esitetty. Perustelu tapahtui pääsääntöisesti viittamalla lapsen etua käsittelevään lainkohtaan. Kun lapsen etua käsiteltiin tarkemmin, adoptiossa sanotaan varmistettavan lapselle turvalliset, rakastavat ja vakaat kasvuolosuhteet, joissa lapsi saa tarvitsemansa hoidon ja huolenpidon sekä pysyvät ja turvalliset ihmissuhteet. Asiakirjoissa kuvattiin lapsen ja adoptoivien vanhempien välille syntyneitä kiintymyssuhteita, jonka jatkuvuutta adoptiolla toivottiin tuettavan. Isompien, sijaishuollossa olevien lasten kohdalla painotettiin pitkään kestänyttä vanhemman ja lapsen välistä suhdetta sekä perhe-elämää.

Toisinaan perustelua vahvistettiin lapsen etua laajemmin viittaamalla syntymävanhemman toiveeseen antaa lapsi adoptioon tai vanhemman haluttomuudella sitoutua vanhemmuuteen. Jossakin määrin perusteluita esitettiin kertomalla syntymävanhempien motiiveista luovuttaa lapsi adoptioon, etenkin vauva-adoptioiden kohdalla. Silloin viitattiin vaikeisiin elämäntilanteisiin, voimavarojen ja taitojen puutteeseen tai haluttomuuteen ryhtyä vanhemmaksi. Muutamissa asiakirjoissa

mainittiin, että vanhemmat toivoivat vauvalle pysyvää kotia ja rakastavia vanhempia.

Tahto, suostumus, tuki ja tieto adoption ja huostaanoton rajapinnoilla

Kysymys adoption ja lastensuojelulain mukaisen huostaanoton välisestä suhteesta oli yksi adoptio-neuvontaa antavien sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluiden teemoista. Jaettu näkemys oli, että adoptio on pääsääntöisesti lapsen edun mukaista, jos vanhempi sitä toivoo ja ehdottaa. Vanhemman pyrkimys luovuttaa lapsi adoptioon viestii, että vanhempi ei tahdo huolehtia lapsesta tai hän ei katso pystyvänsä tekemään sitä, mikä taas on riski lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen kannalta. Siksi lapsen tilannetta on tarpeellista tarkastella lastensuojeluasiana, mikäli adoptio ei syystä tai toisesta toteudu. Lisäksi sijoitetun lapsen kohdalla adoptiota pidettiin lapsen edun mukaisena seuraavissa tilanteissa: lapsi itse haluaa, että adoptio vahvistetaan; lapsi ei todennäköisesti pysty palaamaan syntymäperheeseensä vanhemman haasteellisen elämäntilanteen vuoksi; yhteydenpito sijoi-

tetun lapsen ja tämän syntymävanhempien välillä on hyvin heikko; tai lapsi on sijoitettu pieneen perheeseen ja on elänyt siinä pitkään. Näiden kannanottojen selkeydestä huolimatta adoption ja huostaanoton välillä käydään jatkuvaa neuvottelua. Tähän rajapintaan liittyvät teemat ryhmittyvät kolmeen: tahdon ja suostumuksen, tuen sekä tiedon teemoihin. Käsittelemme niitä seuraavassa tarkemmin.

Tahto ja suostumus

Syntymävanhemman suostumuksen puute esti adoption ryhtymistä, vaikka tilanne olisi ylläkuvatun kaltainen ja adoptiota olisi pidetty lapsen edun mukaisena. Joissakin tilanteissa suostumuksen puutteen nähtiin vaarantavan lapsen oikeuksia, kuten seuraavassa otteessa kuvataan.

(...) mutta jotenkin pitäis kehittää ja pystyä miettiä myös niitä vaihtoehtoja et kun biologiset vanhemmat vastustaa adoptiota, mutta heidän yhteys lapseen on suorastaan haitallinen. Että niin ku puhuttiin, että Suomessa biologisilla vanhemmilla on aika vahvat oikeudet et sen pitäis olla lapsen oikeudet eikä vanhemman.

Suostumuksen puute saattoi liittyä *vanhemman kykyyn tehdä ratkaisuja*. Kaikissa haastatelussa keskusteluun nousivat tilanteet, joissa syntymävanhemman mielenterveysongelman, kehitysvamman tai päihteidenkäytön vuoksi työntekijälle herää epäily siitä, että vanhempi ei ole kykenevä tekemään päätöstä lapsen luovuttamisesta adoptioon. Mikäli vanhempi todetaan lääkärintoiminnassa kykenemättömäksi tekemään ratkaisua, ei suostumusta voida ottaa vastaan. Haastateltujen mukaan ainoaksi vaihtoehdoksi voi jäädä huostaanotto, vaikka olisi selvää, että lapsen kotiuttaminen ei tule olemaan mahdollista. Näitä sijoituksia kuvattiinkin ”adoptionomaisina sijoituksina”.

Mulla on yks hiljattain vauva, joka sitten on lopulta sijoitettu pitkäaikaisesti sijaisperheeseen. Äidin oma psyykkinen kunto oli niin heikko siinä vaiheessa, kun lapsi syntyi, että oli laitoshoidossa. Ei olisi ollu edellytyksiä tehdä sitä adoptioneuvonnan työtäkään. Kunto on vähän kohentunut, lapsi on varmaan pitkäaikaisesti sijaisperheessä, ihan pysyväisluonteisesti adoptioluonteisesti vois ajatella. Siinä on hyvät yhteydet, että en tiedä olisiko siinä yhteys syntynyt samanlaiseks jos siihen ois tullu adoptio sitten jotenkin.

Vanhemman tahto voi myös muuttua adoptioprosessin aikana ja silloin adoptioprosessi keskeytyy. Jos neuvonnan antajalle jää huoli lapsen hyvinvoinnista, tieto tilanteesta siirretään lastensuojeluun. Sijoitukseen voidaan päätyä myös tilanteis-

sa, joissa vanhempi haluaa luovuttaa lapsen adoption, mutta ei kykene omien elämänhallinnan pulmiensa vuoksi sitoutumaan adoptioneuvonnaprosessiin. Epävakaisissa tilanteissa vanhemmille tarjotaan ensisijaisesti muuta tukea ja *lisäaikaa oman tahtonsa pohtimiseen*. Näin tehdään etenkin tilanteissa, joissa adoption luovuttamistahdon tulkitaan nousevan esimerkiksi vanhemman väsymyksestä tai jos lapsi on jo hieman isompi.

Sijaisperheen saama tuki adoptioperheeksi ryhtymisen esteenä

Toisinaan sijoitetun lapsen adoptioiminen olisi kaikilta muilta osin mahdollista ja lapsen edun mukaista, mutta sijaisvanhemmat pysäyttävät prosessin sosiaalisten ja taloudellisten tukien menettämisen pelossa. Tämä järjestelmästä lähtevä este sijaisperheestä adoptioimiselle nousi esiin kaikissa haastattelussa. Tuen puute nähdään riskinä lapsen ja perheen hyvinvoinnille, koska lasten tuen tarve ei poistu adoptiolla. Jos lapsella on erityisiä tarpeita, psykososiaalisen ja taloudellisen tuen saaminen on tärkeää. Adoptio saatetaan näistä syistä myös tietoisesti siirtää toteutettavaksi vasta lapsen tultua täysi-ikäiseksi – ja näin lapsi varttuu huostaanotettuna.

Mulla on pari tilannetta, joissa sijaisvanhemmat on sitä harkinnu, ja siinä varmaan ois ollu mahdollisuus ihan syntymävanhempien puolesta ja sosiaaliviranomaisten, mut sit he on itse jarruttanu sitä prosessia sillä, että on pelännyt sitä, että jää sit niin yksin. Et on mielummin halunnu pitää sen ainakin jonkun aikaa sijoituksena, koska se tuki tulee silloin vahvemmin. On aika erityistarpeinen lapsi ainakin tässä mitä mä nyt mietin tätä keissii niin he ei oo sit halunnu viedä sitä ainakaan vielä eteenpäin sen takia, et he ajattelee et he saa paremman tuen silloin kun lapsi on sijoitettuna.

Tiedon puute ja laatu

Tiedon puute adoption ja huostaanoton rajapinoista viittaa tilanteisiin, joissa adoptio voisi olla lapsen edun mukainen ratkaisu, mutta lapsi ja perhepalveluiden ammattilaisilla ei ole riittävästi tietoa adoptiosta. Tällöin asiaa ei osata ottaa puheeksi vanhempien kanssa eikä perhe tule adoptioneuvonnan piiriin. Tiedon puutteena pidettiin myös sitä, jos adoptioneuvonnan antaa sosiaalityöntekijä, jolla ei ole riittävästä kokemusta ja asiantuntemusta adoptioneuvonnasta. Tietoa voi puuttua etenkin silloin, jos adoptioneuvontaa antaa kunnan sosiaalipalveluissa työskentelevä työntekijä monien muiden tehtävien ohessa ilman erityistä koulutusta ja tukea tehtävään. Tilannetta

vaikuttaa entisestään, jos kunta painostaa adoptioon. Pelättiin, että tällaisissa tilanteissa syntymävanhempi ei saa riittävästi tukea ja neuvontaa eikä sitä kautta riittävästi tilaa ratkaisun tekemiseen.

Siis voihan luovuttavan neuvonnan tehdä monella lailla. Se taso on varmaan vaihtelevaa. Se on erityisosaamista, ja se tietotaito kertyy vaan tekemällä sitä, ja jos niitä neuvontoja on tosi harvoin, niin minkä ohjeistuksen mukaan sä teet sitä.

--

Sitten näistä pienemmistä kunnista, joissa määrätään ne työntekijät tekemään se luovutusneuvonta, niin ne soittelee monesti meille hädissään, että mitä näissä pitäis tehdä, että miten tää homma menee, kun täytyy tää tehdä tässä näin, että sitä me vähän ollaan, okei me neuvotaan niitä.

Pohdinta ja johtopäätökset

Käräjäoikeuksien päätösten tarkastelu toi näkyviin, että lastensuojelulliset adoptiot kohdistuvat lähinnä vauvoihin. Vauva-adoptioiden olemassaolo muistuttaa, että tämänhetkisessäkin yhteiskunnassa on tilanteita, joissa äiti (tai vanhemmat) päättää luopua lapsestaan jo ennen lapsen syntymää tai välittömästi syntymän jälkeen. 1900-luvun puolivälin jälkeen avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten asemassa ja heidän äiteihinsä kohdistuneissa asenteissa ja tukijärjestelmissä tapahtuneet muutokset näkyivät siinä, että adoptioon luovutettavien lasten lukumäärä laski 1970-luvulla (Rautanen 1972). Ilmiö ei ole kuitenkaan kadonnut täysin. Tämä aineisto ei anna mahdollisuutta paneutua luovuttamisen taustoihin ja syihin vaan tuo ennen kaikkea näkyviin lapsen *luovuttamisen* ilmiön. Ilmiö on kulttuurisesti merkityksellinen: kun Englannissa puhutaan lapsen menettämisestä adoptioon (Smeeton & Boxall 2011), puhutaan Suomessa lapsen luovuttamisesta adoptioon.

Huostassa olevien lasten adoptioita tehdään erittäin vähän. Tässä tutkimuksessa sijoitettujen lasten adoptioiden lukumäärä vaihteli merkittävästi tarkasteluvuosina: kolme ja kymmenen lasta. Adoptioon ei siis juuri ryhdytä jo tehdyn sijoituksen jälkeen. Aineisto ei anna mahdollisuutta eritellä jarruttavia tekijöitä, mutta vihjaa siitä, että psykososiaalisen ja taloudellisen tuen vähentyminen sijaisperheestä adoptioperheeksi siirryttäessä voi olla yksi jarruista.

Suostumus on tärkeä edellytys adoptiolle Suomessa. Vanhempien suostumus, suostumuksen puute ja adoptiotahdon muutokset ovatkin keskeisiä tekijöitä siinä, vastataanko lapsen sijoitustarpeeseen huostaanotolla vai adoptiolla. Adoptioneuvonta on se prosessi, jossa suostumusta ja tahtoa punnitaan ja jossa suostumus ilmaistaan. Tässä aineistossa kaikki käräjäoikeuden päätökset noudattivat hakemusta ja adoptioneuvonnassa ilmaistuun suostumukseen luotettiin. Tämä korostaa adoptioneuvonnan prosessin tärkeyttä. Siksi adoptioneuvontaa antavien toimijoiden esittämä huoli adoptioneuvonnan laadusta on varteenotettava: jos neuvonta pohjautuu puutteelliseen osamiseen ja tietoon ja siihen kohdistuu ulkopuolisia odotuksia, vaarantuu nykyisen päätöksentekojärjestelmän laatu merkittävästi.

Adoption ja huostaanoton välinen alue avautuu moniin suuntiin. Lapsen etu ja oikeus pysyvyyteen saa rinnalleen monia vaativia teemoja, kuten kysymykset tahdosta ja suostumuksesta, tuesta, tiedosta ja päätöksenteon käytännöistä. Niitä tulee tarkastella omassa kulttuurisessa ja yhteiskunnallisessa kontekstissaan, ja siksi muualla tehdyn tutkimuksen hyödyntäminen edellyttää suomalaisen tilanteen tarkkaa tuntemista. Tässä tekemämme avaus adoption ja lastensuojelun välisten kysymysten tarkasteluun kaipaakin kipeästi tutkimuserustaista jatkotyöstämistä.

KIRJALLISUUS

- Adoptiolaki 22/2012. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2012/20120022> (luettu 10.12.2017)
- Adoptioeuvonta. Opas adoptioeuvonnan antajille. Julkaisuja 21. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2013.
- Burns, K. & Pösö, Tarja & Skivenes, Marit (toim.): *Child Welfare Removals by the State: a cross-country analysis of decision-making systems*. New York: Oxford University Press, 2017.
- Broadhurst, Karen & Mason, Claire: Maternal outcasts: raising the profile of women who are vulnerable to successive, compulsory removals of their children – a plea for preventive action. *Journal of Social Welfare and Family Law* 35 (2013): 3, 291–304.
- Coakley, Jennifer & Berrick, Jill: Research Review: In a rush to permanency: preventing adoption disruption. *Child and Family Social Work* (2008): 13, 101–112.
- DeJong, Margaret & Hodges, Jill & Malik, Osman: Children after adoption: Exploring their psychological needs. *Clinical Child Psychology and Psychiatry* 2 (2016): 4, 536–550.
- Doughty, Julie: 'Where nothing else will do': judicial approaches to adoption in England and Wales. *Adoption & Fostering* 39 (2015): 2, 105–118.
- Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Helavirta, Susanna & Laakso, Riitta & Pösö, Tarja: Vuosi huostassa. Lastensuojelun aikatietoista tarkastelua. *Janus* 25 (2017): 4, 297–311.
- Eriksson, Pia: Prospective adoptive parents within pre-adoption services: An interplay of emotions and power in social interaction. *Mathilda Wrede Institute Research Reports*; nro 4/2016. Helsinki: FSKC publikationer, 2016.
- Fenton-Glynn, Claire: *Adoption without consent*. Brussels: European Union, 2015.
- Fisher, Philip: Review: Adoption, fostering, and the needs of looked-after and adopted children. *Child and Adolescent Mental Health* 20 (2015): 1, 5–12.
- Garrett, Paul Michael & Sinkkonen, Jari: Putting children first? A comparison of child adoption policy and practice in Britain and Finland. *European Journal of Social Work* 6 (2003): 2, 19–32.
- HE 47/2011: Hallituksen esitys Eduskunnalle adoptiota koskevan lainsäädännön uudistamiseksi sekä lasten adoptiota koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen hyväksymiseksi ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta
- HE 252/2006vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- Heinonen, Eveliina: *Adoptio lastensuojelussa*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 2018 (tulossa).
- Howe, David: *Nature, Nurture and Narratives*. S. 3–16. Teoksessa Miller Wrobel, Gretchen & Neil, Elsbeth (toim.): *International Advances in Adoption Research for Practice*. Chichester: Wiley-Blackwell, 2009.
- Högbacka, Riitta: *Global Families, Inequality and Transnational Adoption: The De-Kinning of First Mothers*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2017.
- Lastensuojelulaki 417/2007: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> (luettu 10.12.2017)
- McCaughren, Simone & Lovett, Judy: Domestic adoption in Ireland: a shifting paradigm? *Adoption & Fostering* 38 (2014): 3, 238–254.
- McCaughren, Simone & McGregor, Caroline: Reimagining adoption in Ireland: a viable option for children in care? *Child Care in Practice* (2017) <http://dx.doi.org/10.1080/13575279.2017.1319799>
- Palacios, Jesus & Brodzinsky, David: Adoption Research: Trends, topics, outcomes. *International Journal of Behavioral Development* 34 (2010): 3, 270–284.
- Partanen, Päivi & Pasanen, Kaarina & Reinikainen, Heli & Tervonen-Arnkil, Kaisa: Avoimuutta ja yhteyksiä – Kotimainen adoptio muutoksessa. Helsinki: Pelastakaa Lapset, 2013.
- Rautanen, Elina: *Aviotion äiti ja adoptiopäätös*. Helsinki: WSOY, 1972.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 2010.
- Sagar, Tracey & Hitchings, Emma: 'More Adoptions, More Quickly': A Study of Social Workers' Responses to the Adoption and Children Act 2002. *Journal of Social Welfare & Family Law* 29, (2007): 3–4, 199–215.
- Schwartz, Lita: Aspects of adoption and foster care. *The Journal of Psychiatry & Law* 36 (2008): Summer, 153–169.
- Selwyn, Julie & Quinton, David: Stability, permanence, outcomes and support. Foster care and adoption compared. *Adoption & Fostering* 28 (2004): 4, 6–15.
- Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.): *Lapsi uusissa olosuhteissa*. Helsinki: Duodecim, 2015.
- Skivenes, Marit & Tefre, Øyvind Samnøy: Adoption in the child welfare system – A cross-country analysis of child welfare workers' recommendations for or against adoption. *Children and Youth Services Review* 34 (2012), 2220–2228.
- Skivenes, Marit & Thoburn, June: Pathways to permanence in England and Norway: A critical analysis of documents and data. *Children and Youth Services Review* 67 (2016), 152–160.
- Skivenes, Marit & Thoburn, June: Citizen's views in four jurisdictions on placement policies for maltreated children. *Child & Family Social Work* 22 (2017): 4, 1472–1479.
- Sloan, Brian: Adoption decisions in England: Re B (A Child) (Care Proceedings: Appeal) and beyond. *Journal of Social Welfare and Family Law* 37 (2015): 4, 437–457.
- Smeeton, Joe & Boxall, Kathy: Birth parents' perceptions of professional practice in child care and adoption proceedings: implications for practice. *Child and Family Social Work* (2011): 16, 444–453.
- Tervonen-Arnkil, Kaisa: *Avoimen adoption merkitys lastensuojelussa*. Lastensuojelun käsikirja. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 2017. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/eri->

tyiskysymykset/avoimen-adoption-merkitys-lastensuojelussa (luettu 24.9.2017)

Timonen, Piritta (toim.): *Adoptio – lapsen etu?* Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 2013.

Vinnerljung, Bo & Hjern, Anders: Cognitive, educational and self-support outcomes of long-term foster care versus adoption. *A Swedish national cohort study. Children and Youth Services Review* 33 (2011), 1902–1910.

Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. *Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita* (2013):19. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3611-9> (luettu 15.11.2017)

Wastell, David & White, Sue: Blinded by neuroscience: social policy, the family and the infant brain'. *Families, Relationships and Societies* 1 (2012): 3, 397–414.

TIIVISTELMÄ

Sanna Laine & Tarja Pösö & Tatu Ujula: Adoptio lastensuojelussa – lukumääristä ja ominaispiirteistä

Artikkelissa tarkastellaan, kuinka paljon, millaisissa tilanteissa ja millaisin perustein adoptioratkaisuja tehdään silloin, kun lastensuojelulain mukainen huostaanotto tai jo sijoitettujen lasten huostaanoton jatkuminen olisivat todennäköisiä vaihtoehtoja adoptiolle. Käsiteltä lastensuojelullinen adoptio käytetään viittaamaan edellisenkaltaisiin adoptioratkaisuihin. Suomessa adoptio ei kuulu lastensuojelulain mukaisiin sijoitusmuotoihin kuten joissakin muissa maissa. Adoptiota perhehoitoon vertailevassa tutkimuskirjallisuudessa tulee esiin niin adoptiota puoltavia asioita kuin adoptioon käyttöön liittyviä ongelmakohtia.

Artikkeli pohjautuu käräjäoikeuksien kotimaisia alaikäisten adoptioita koskevien päätösten (N = 623) analyysiin vuosilta 2015 ja 2016 sekä adoptioineuvontaa antavien sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluihin (viisi ryhmää, 15 sosiaalityöntekijää).

Vuosien 2015 ja 2016 adoptioratkaisujen joukos-

sa on 63 lastensuojelullista adoptiota. Ne jakaantuvat vauva-adoptioihin (50) sekä sijoituksesta adoptoituihin lapsiin (13). Lastensuojelulliset adoptiot kohdistuvat siis lähinnä vauvoihin. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvien lasten ikä oli adoptioratkaisun ajankohtana keskimäärin 4,5 kuukautta ja jälkimmäisen ryhmän 7,6 vuotta. Kaikki ratkaisut perustuvat suostumukseen ja olivat hakemus ten mukaisia. Adoptioineuvontaa antavien sosiaalityöntekijöiden haastatteluiden pohjalta nähtiin, että adoption ja huostaanoton välillä käydään jatkuvaa neuvottelua. Tähän rajapintaan liittyvät teemat ryhmittyvät kolmeen: tahdon ja suostumuksen, tuen ja tiedon teemoihin.

Tulosten pohjalta adoption ja huostaanoton välinen alue näyttöytyy aiheena, jossa joudutaan lapsen edun ja oikeuksien lisäksi pohtimaan tahtoa, suostumusta, tukea ja päätöksenteon käytäntöjä. Artikkelin avaus adoption ja lastensuojelun välisten kysymysten tarkasteluun kaippaa kipeästi tutkimusperustaista jatkotyöstämistä.